

การศึกษาภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย

วรุฒิ จิราสมบัติ

บทคัดย่อ

การเรียนภาษาเป็นพื้นฐานที่ดีของการศึกษาวิชาการต่าง ๆ งานด้านการศึกษาภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยจัดว่าประสบความสำเร็จพอสมควรและได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่องทั้งจากเจแปนฟาวน์เดชัน Japan International Agency (JICA) และกระทรวงศึกษาและวิทยาศาสตร์

การศึกษาภาษาญี่ปุ่นเริ่มภายหลังการศึกษาภาษาฝรั่งเศสและเยอรมัน แต่สภาพโลกปัจจุบัน ฝรั่งเศสและเยอรมันมีบทบาทลดลงอย่างมากในเอเชีย อีกทั้งประเทศญี่ปุ่นมีระยะทางไกลกว่าการศึกษาภาษาญี่ปุ่นจึงเจริญขึ้นอย่างมาก ปัจจุบันมีผู้สอบเข้ามหาวิทยาลัยเลือกวิชาภาษาญี่ปุ่นมากกว่าภาษาเยอรมัน การปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาภาษาที่มีความต้องการทางสังคมสูงจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

บทนำ

คนไทยเริ่มศึกษาภาษาญี่ปุ่นภายหลังภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน เนื่องจากสาเหตุต่างๆ หลายประการ อาทิเช่น ญี่ปุ่นไม่มีนโยบายเผยแพร่ศาสนาเช่นคณะมิชชันนารี นโยบายการค้าอาณานิคมมีขึ้นภายหลังประเทศ

ในยุโรปและวิทยาการสมัยใหม่ของประเทศญี่ปุ่นเจริญภายหลังจากอังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมัน

การศึกษาภาษาญี่ปุ่นในอดีต

ปี พ.ศ. 2477 ญี่ปุ่นตั้งสถาบันชื่อ Kokusaibunkashinkookai หน่วยงานนี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาษาญี่ปุ่นและได้วิวัฒนาการมาเป็น เจแปนฟาวน์เดชัน ในปัจจุบัน การศึกษาภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยเกิดขึ้นจากทั้งความต้องการของฝ่ายญี่ปุ่นและความพยายามของฝ่ายไทย ในช่วงแรกฝ่ายไทยมีการสอนที่โรงเรียนวัดบพิตรพิมุข แม้ไม่ทราบปีที่เริ่มสอนแต่พบว่ามีการสอนในปี พ.ศ. 2477 อาจารย์ผู้สอนได้แก่อาจารย์ ม.ร.ว. นักษัตร ลดาวัลย์ และต่อมาอาจารย์อาชิ อุเอะมัทซึเป็นผู้สอน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข (2473-2483) ได้กล่าวว่า

ลูกศิษย์ภาษาญี่ปุ่นหลายคนได้ดำเนินชีวิตโดยอาศัยภาษาญี่ปุ่น

(ขุนชำนาญวนสาส์น (ถนอม นาควัชระ), 2501

อ้างใน สุดภณ จังกาจิตต์, 2528)

ญี่ปุ่นได้เปิดโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ (Bangkok Nippongo Gakko) ในปี พ.ศ. 2481 ที่ท่าช้าง โรงเรียนนี้สังกัดสถาบันวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย อาคารเรียนปัจจุบันเป็นธนาคารนครหลวงไทยอยู่ตรงข้ามมหาวิทยาลัยศิลปากร อำนวยการสอนโดยอาจารย์ทซุโซ เบียวโด อาจารย์เบียวโดเคยมาเข้าฟังบรรยายเรื่องรามเกียรติ์ที่คณะอักษรศาสตร์ตามคำแนะนำของศาสตราจารย์ฉลวย วุฑฒิตย์ ต่อมาโรงเรียนได้ขยายสาขาไปที่ถนนนเรศ ผู้มีบทบาทต่อจากอาจารย์เบียวโดคือ อาจารย์ชิโนะบุ ซุซูกิ ปรมาจารย์ด้านการสอนภาษาญี่ปุ่นผู้แต่งตำรา Nihongoshoho โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเริ่มสอนภาษาญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2485 ผู้สอนคือพระยานรเทพปรีดา (จำเริญ สวัสดิ์-ชูโต) หนึ่งในแปดของนักเรียนทุนพระพันปีหลวงที่เดินทางไปประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2446

เมื่อนักเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรุ่นแรกที่เรียนภาษาญี่ปุ่นเลื่อนชั้นเป็นนิสิตอักษรศาสตร์ ทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เชิญนายจ่านง พหลุรัตน์ ข้าราชการกระทรวงต่างประเทศมาเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาญี่ปุ่น อาจารย์สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยโตเกียวโซกะ (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยอิโตะทซึบะฉิ) ในปี พ.ศ. 2488 นายจ่านง พหลุรัตน์ได้รับคำสั่งให้ไปประจำ ณ สถานทูตไทยในประเทศญี่ปุ่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงยุติการสอนภาษาญี่ปุ่นไป การศึกษาในช่วงแรกเกิดขึ้นจากอิทธิพลทางการเมืองและทางเศรษฐกิจและอ่อนกำลังเมื่อประเทศญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง อาจารย์ชิโนะบุ ชุซุกิถูกจับไปอยู่ค่ายกักกันเชลยศึกที่บางบัวทองก่อนถูกส่งกลับญี่ปุ่น ผู้มีบทบาทสำคัญด้านการสอนในยุคแรกๆ คือนักเรียนเก่าญี่ปุ่นผู้สอนที่โรงเรียนที่ถนนนเรศคืออาจารย์ซุมสิน ณ นคร หนึ่งในนักเรียนรับเชิญไปศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่นในครั้งสงครามโลกครั้งที่สอง

หน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในด้านการสอนภาษาได้แก่สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่น สมาคมนี้ออกตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2494 และเปิดโรงเรียนสอนภาษาในปี พ.ศ. 2507 ผู้มีบทบาทสำคัญคือนักเรียนเก่าญี่ปุ่นได้แก่ อาจารย์สมถวิล สังขะทรัพย์ ครูพิศ ภูมิรัตน์ (นักเรียนทุนพระพันปีหลวงรุ่นเดียวกับพระยานรเทพปริดา (เจ้าเจริญ สวัสดิ์-ชูโต) หลวงจรรยาฤทธิไกร อาจารย์สงัดวนารี ถมัยรักษัสัตว์ และคุณวุฒิเทพ นันทาภิวัฒน์ เป็นต้น สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นได้รับเงินอุดหนุนกิจกรรมผ่านมูลนิธิญี่ปุ่น (พนิดา พุคอุฮารา และคณะ 2534)

หลังสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อประเทศญี่ปุ่นได้ฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นได้อนุญาตให้ประชาชนออกไปเที่ยวต่างประเทศได้โดยเสรี ประมาณปี พ.ศ. 2507 การศึกษาภาษาญี่ปุ่นได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังอีกตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2508 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยกระทรวงต่างประเทศของญี่ปุ่นได้ส่งคณาจารย์มาสอน หลังจากนั้นการศึกษาเริ่มมามีคั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้ส่งคณาจารย์มาสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในภาคการศึกษาถัดไปตาม

คำร้องขอของศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ คณะบดีคณะอักษรศาสตร์ในขณะนั้น (ฉลวย วุธาพิศัย 2515)

เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นได้ก่อตั้งมูลนิธิญี่ปุ่นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2515 มูลนิธิญี่ปุ่นได้เข้ามารับงานด้านการศึกษาภาษาญี่ปุ่น มูลนิธิได้ส่งอาจารย์มาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและส่งศาสตราจารย์หัวหน้าคณะอาจารย์รับผิดชอบทั้งสองมหาวิทยาลัย และในปี พ.ศ. 2516 มูลนิธิญี่ปุ่นได้เริ่มให้ทุนทัศนศึกษาประเทศญี่ปุ่นแก่นิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดสอนหมวดวิชาภาษาญี่ปุ่นให้แก่นิสิตชั้นปีที่สามตั้งแต่ปี 2509 และสามารถเรียนหมวดวิชานี้ในชั้นปีที่สี่ได้ด้วยหลักสูตรคณะอักษรศาสตร์ พ.ศ. 2514 จัดให้ภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกและเริ่มเรียนตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันเดียวที่ผลิตนิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น จนเกือบถึงปี พ.ศ. 2530 หลังจากนั้นการศึกษาภาษาญี่ปุ่นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด มหาวิทยาลัยอื่นๆ เริ่มเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอก อีกทั้งการศึกษาได้กระจายไปยังส่วนภูมิภาคด้วย นอกจากนี้การศึกษาภาษาญี่ปุ่นยังได้ขยายฐานลงมาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาภาษาเฉพาะทางได้แก่ด้านธุรกิจและด้านการท่องเที่ยว

หน่วยงานหลักที่สนับสนุนการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นได้แก่ มูลนิธิญี่ปุ่น และ JICA งบประมาณที่มาจากรัฐบาลญี่ปุ่น นับรวมอยู่ในงบประมาณความช่วยเหลือ ODA

การสอนภาษาญี่ปุ่นในปัจจุบัน

จำนวนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันมีผู้เรียนมากกว่าห้าหมื่นคน (ดูตารางที่ 1) ในปี พ.ศ. 2547 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่สอนภาษาญี่ปุ่นมีจำนวนเกือบ 200 โรงเรียน และมีผู้สอบวัดความรู้วิชาภาษาญี่ปุ่นในการสอบคัดเลือกเข้าสถาบันอุดมศึกษาเกือบสี่พันคน (ดูตารางที่ 3)

ตารางที่ 1 จำนวนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นในโลก

ประเทศ	ผู้เรียน
1. เกาหลี	894,131
2. จีน	387,924
3. ออสเตรเลีย	381,954
4. สหรัฐอเมริกา	140,200
5. ไต้หวัน	128,641
6. อินโดนีเซีย	85,221
7. ไทย	54,884
8. นิวซีแลนด์	28,317

ตารางที่ 2 จำนวน สถาบัน ครู ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย

จำนวน	สถาบัน		ครู		ผู้เรียน	
	ปี 2003	ปี 1998	ปี 2003	ปี 1998	ปี 2003	ปี 1998
ประถม/มัธยม	165	83	236	142	17,516	7,694
อุดมศึกษา	82	82	309	285	22,273	24,218
นอกโรงเรียน	27	35	319	188	15,095	7,910
รวม	274	200	864	615	54,884	39,822

(จากการสำรวจปี ค.ศ. 2003 ของมูลนิธิญี่ปุ่น)

ตารางที่ 3 จำนวนผู้เข้าสอบวัดความรู้วิชาภาษาญี่ปุ่นของสำนักงานคณะกรรมการ
อุดมศึกษา

10/1998	3/1999	10/1999	3/2000	10/2000	3/2001	10/2001	3/2002	10/2002	3/2003	10/2003	3/2004	10/2004
424	409	791	656	1,452	1,338	1,984	1,491	2,240	2,054	2,982	2,516	3,802

เดือนมีนาคม พ.ศ. 2548 มีผู้เข้าสอบวัดความรู้วิชาภาษาญี่ปุ่นของ
สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา 3,390 คน

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นของคนไทย

1. มีความสนใจภาษาญี่ปุ่น
2. อยากสื่อสารเป็นภาษาญี่ปุ่น
3. ใช้ในการสมัครงาน
4. เรียนรู้วัฒนธรรมญี่ปุ่น

ปัญหาในการสอน

1. ข้อมูลเกี่ยวกับตำราเรียน วิธีสอนมีไม่เพียงพอ
2. อุปกรณ์เครื่องมือไม่เพียงพอ
3. ขาดครู
4. ขาดตำราที่เหมาะสม (จากการสำรวจ ปี ค.ศ. 2003 ของมูลนิธิญี่ปุ่น)

การศึกษาภาษาญี่ปุ่นกำลังลงรากลึกขึ้นมีการศึกษาที่ลึกขึ้น กล่าวคือมีการสอนในระดับมหาวิทยาลัยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2550 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรมหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรมหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรมหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศโดยมี ดร. กนกวรรณ เลหาบุรณะกิจ คະตะกิริ เป็นหลักในการร่างหลักสูตร หลักสูตรนี้มีเป้าหมายเพื่อผลิตครูสอนภาษาญี่ปุ่นโดยตรง ส่วนด้านการศึกษาระดับต้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานผู้เรียนสามารถเรียนภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แต่ในทางปฏิบัติส่วนใหญ่แล้วจะเริ่มศึกษากันในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือในช่วงชั้นที่ 4

มีหลักสูตรที่ให้ใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาญี่ปุ่นเป็นสื่อการสอนเพิ่มขึ้นเช่น มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญเปิดสอนวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีหลักสูตรนานาชาติสอนภาษาญี่ปุ่น (3 รายวิชา) และกำลังอยู่ในระหว่างการร่างหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิตภาคภาษาอังกฤษโดยมีวิชาภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาโท

ลักษณะของการศึกษาภาษาเป็นไปตามปัจจัยในบริบทของสังคมไทย และขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทย โดยมีประเทศญี่ปุ่นเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญ ปัจจัยภายนอกนอกจากประเทศญี่ปุ่นได้แก่ มาตรฐานการสอบวัดระดับความรู้

ภาษาญี่ปุ่น เพราะเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่ผู้จัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานวิชา
ภาษาต่างประเทศ (ญี่ปุ่น) และหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย ยึดเป็น
เกณฑ์ในการจัดการศึกษา มูลนิธิญี่ปุ่นซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นเจแปนฟาวน์เดชันยังเป็น
หนึ่งในองค์กรของญี่ปุ่นที่สนับสนุนการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นตลอดมา ในปี พ.ศ.
2546 งบประมาณของเจแปนฟาวน์เดชันหมวดญี่ปุ่นศึกษาและการศึกษา
ภาษาญี่ปุ่นคิดเป็นเงิน 4,887,507,734 เยน (ประมาณหนึ่งพันสี่ร้อยล้านบาท) โดย
ส่วนที่เป็นหมวดญี่ปุ่นศึกษาเป็นเงิน 457,570,914 เยน (ประมาณหนึ่งร้อยสามสิบ
ล้านบาท) งบประมาณส่วนนี้ไม่ได้รวมทุน Fellowship ที่จัดไว้ในหมวดอื่น งบ
กิจกรรมของศูนย์ภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ คิดเป็นเงิน 11,719,544 เยน (ประมาณสาม
ล้านบาท)

นอกจากนี้อีกองค์กรที่สำคัญของญี่ปุ่นคือ JICA ได้ส่งอาสาสมัครมาสอน
ภาษาญี่ปุ่น ให้อุปกรณ์สื่อโสตทัศนประสานงานกับประเทศเพื่อนบ้านของไทยโดย
ให้ความสนใจการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยและออกทุนให้อาจารย์
มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาวมาดูงานที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ. 2546

ประเทศญี่ปุ่นยังเป็นประเทศที่คนไทยสนใจจะไปศึกษาต่อประเทศหนึ่ง
ตัวอย่างจากการสำรวจนิสิตของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี
พ.ศ. 2548 มีผู้ตอบแบบสำรวจ 227 คน ผู้สนใจจะไปศึกษาต่อต่างประเทศมี 110
คน มีผู้สนใจจะไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่น 11 คน เป็นอันดับ 3 รองจากอเมริกา (28 คน)
และอังกฤษ (14 คน)

สรุป

การเรียนภาษาเป็นพื้นฐานที่ดีของการศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่น การได้รับการ
สนับสนุนด้านการสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นสิ่งจำเป็น แต่มีความจำเป็นที่ต้องศึกษา
ค้นคว้าในด้านการจัดการการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้เหมาะสมและมีคุณภาพ งาน
ด้านการศึกษาภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยจัดว่าประสบผลสำเร็จพอสมควรและควร
ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง การประสานงานระหว่างเจแปนฟาวน์เดชันและ

JICA ด้านการศึกษาภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ดีแต่การประสานงานกับงานด้านทุนรัฐบาลญี่ปุ่น¹ (Monbukagakusho) ยังเห็นไม่ชัด

การศึกษาภาษาญี่ปุ่นเริ่มหลังการศึกษาภาษาฝรั่งเศสและเยอรมัน แต่สภาพโลกปัจจุบัน ฝรั่งเศสและเยอรมันมีบทบาทลดลงอย่างมากในเอเชีย อีกทั้งระยะทางก็ไม่ใกล้เคียงเหมือนประเทศญี่ปุ่น การศึกษาภาษาญี่ปุ่นจึงเจริญขึ้นอย่างมาก ปัจจุบันมีผู้สอบเข้ามหาวิทยาลัยเลือกวิชาภาษาญี่ปุ่นมากกว่าภาษาเยอรมัน การปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาภาษาที่มีความต้องการทางสังคมสูงจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

¹ รายละเอียดประเภทของทุนหาอ่านได้ใน “ODA กับสถานะของญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ทางด้านศึกษาศาสตร์” ของรองศาสตราจารย์ ดร. ฉันทนา จันทร์บรรจง เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นกับการส่งเสริมการเรียนการสอนญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548

บรรณานุกรม

- ฉลวย วุธาทิตย์. "ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์กับแผนกวิชาภาษาตะวันออก." ใน *สี่ศาสตราจารย์*, หน้า 80-84. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2515.
- ชานิชบวณสาส์น (ถนอม นาควัชระ), ชุน. *บ.พ อนุสรณ์ฉบับฉลองตึกใหม่*. ม.ป.ท., 2501.
- ทาเคชิ คิตะมูระ และวารุณี จิราสมบัติ. "การจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นของสถาบัน วัฒนธรรมญี่ปุ่นไทยในปีพุทธศักราช 2481". *วารสารศูนย์ภาษามูลนิธิญี่ปุ่นกรุงเทพฯ 4* (2544): 137-145.
- พนิดา พุคอุธธา และคณะ, บรรณาธิการ. *ประวัติสมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นในพระบรมราชูปถัมภ์*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นในพระบรมราชูปถัมภ์, 2534.
- ฝ่ายภาษาญี่ปุ่นของเจแปนฟาวน์เดชัน. "รายงานเรื่องการสำรวจสถาบันที่เปิดสอนภาษาญี่ปุ่น." *ตะวันออก*, ประจำปี 2003 ฉบับที่ 33 สิงหาคม 2547.
- สุดภณ จังกาจิตต์. "ร้อยปีพิตรภิมุข." ใน *ประวัติพิตรภิมุขร้อยปี*, โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2528.
- Chirasombutti, Voravudhi. The Current State of Training of Teachers of Japanese in Thailand and the Problems it is Facing, p. 56-62, *The 8th International Colloquium on Program Management in Japanese Language Education*. The Japan Foundation, 1996.
- Chirasombutti, Voravudhi and Kitamura, Takeshi. Tai niokeru nihongokyooiku "Japanese Language Education in Thailand." *Current Report on Japanese Language Education around the Globe*, vol. 4 (1996):13-27, The Japan Foundation.
- Japan Foundation. Heisei 15 nendo Kokusaikouryuukikinjigyouujisseki. *The Japan Foundation Annual Report 2003*, Sanwa, 2003.

อินเทอร์เน็ต

<http://www.entrance.mis.mua.go.th> [2548].